

Nationella tankar kring ISKA

Kristian Berg, f d chef på Historiska museet

” *Genom att ISKA bygger på engagemang och mångfald, respekt för erfarenheter och samtidigt bjuder in till andra än de givna förmedlarna, har ni skapat en förebild för hur kulturarvspolitiken skulle kunna se ut.*

Det är en mäktig känsla att möta den mångfald, påhittighet och engagemang som ni alla presenterar i foajéns utställningar. För mig blir det också en utmärkt illustration till hur komplext kulturarvet är, hur många olika perspektiv som berörs och hur väsentligt det är att inse hur många olika berättelser som kan formars kring det förflutna. Med utgångspunkt från detta vill jag sätta ISKAs verksamhet i relief till några funderingar om kulturarvspolitikens situation och utmaningar. Mitt syfte är inte att recensera ert arbete och jag fokuserar inte på resultaten i form av arbetstillfällen, stärkt självkänsla eller effekterna för regional tillväxt. Dessa resultat är naturligtvis intressanta och värdefulla i sig, men de är utförligt beskrivna i utvärderingsrapporterna. Istället vill jag kommentera en annan aspekt av kulturarvens betydelse, dess kulturpolitiska dimension. Så låt oss börja för ungefär tio år sedan.

I samband med arbetet med kulturpropositionen 1996, analyserades också situationen för kulturarvssektorerna. Jag skulle vilja säga att de präglades av flera övergripande problem sedda utifrån en nationell nivå. Det var fortfarande en verksamhet där objekten dominerade. Det vill säga monumenttänkandet, föremålet i sig eller det enstaka fornminnet var utgångspunkten. En gryende miljöuppfattning hade visserligen även i praktiken introducerats, men främst i form av att enstaka objekt adderades till varandra. När det gällde industriminnesvården var den ensidigt mansdominerad och maskinestetiken var ett givet perspektiv. I den mån det inte handlade om protoindustri. Den bild som förmedlades var helt enkelt mycket traditionell; vänlig, maskulin, föremålskoncentrerad, monumental – den stora berättelsen. Till detta kom en institutionsknytning, där samarbete mellan såväl institutioner som mellan institutioner och andra aktörer i det närmaste saknades. Berättandet kunde på goda grunder sägas vara monopoliserat.

Samtidigt förändrades världen – ett mångkulturellt samhälle, kunskapsorientering, globalisering, främlingsfientliga krafterns användning av historia och kulturarv, var tydliga inslag också i vårt samhälle. Det var uppenbart att här fanns viktiga områden som kulturarvssektorn borde förhålla sig till.

Mot denna bild, kunde man ställa ett antal utmaningar eller ambitioner. Övergripande handlade det om hur kulturarven skulle kunna bli viktigare redskap för en demokratisk samhällsutveckling. För det första; går det att vända synen på kulturarv från ett hot eller ett hinder till att bli en resurs? Att visa att kulturarv är något som vi har användning för, som vi behöver. För det andra; hur förskjuta balansen mellan ett traditionellt bevarande till ett aktivt brukande? För det tredje; hur kan man öppna systemet så att fler och andra röster också kan komma till tals?

Med satsningarna på industrisamhällets kulturarv fanns flera goda möjligheter att lyfta fram exempel och antyda svar på dessa verkligt svåra frågor. En fundamental utgångspunkt är att industrisamhället ligger nära i tiden – vi lever faktiskt till stora delar i det fortfarande. Här fanns alltså möjligheter att relatera till många människors egna erfarenheter, minnen och upplevelser. Kulturarv och historia är när de fungerar som bäst aktuella och samtidsrelaterade. Det vill säga att de säger något om oss som människor och vårt samhälle här och nu. Det kan också leda till att berättelserna blir många och olika, att de formar många perspektiv och speglar många uppfattningar.

Vi har ett ökat behov av kritisk reflektion över hur kulturarv konstrueras och används – hur de brukas. Skall kulturarven kunna bidra till att förstärka möjligheterna till en demokratisk samhällsutveckling är detta mycket viktigt. Då uppstår också frågorna om var de mörka berättelserna finns. Och var de osynliga kulturarven är. Industrisamhällets kulturarv bär på historia också om de människor som vanligen inte syns i de institutionella historieberättelserna. Kulturarvens relation till makt är kanske tydligare här än i andra sammanhang. Vems berättelser är det som formuleras? Vem berättar? Och vad kvalificerar oss till subjekt eller objekt i skapandet av kulturarv? Handlar kulturarv bara om kulturarv *åt* någon eller också *av* någon?

Här finns också i bästa fall en öppning för att låta konstnärliga metoder och synsätt formulera andra frågor till historien än vad vi är vana vid. Samtidskonstnärer, författare, lyriker... i en kreativ konstellation mellan historia, människor och platser kan vår förståelse vidgas. Vi behöver bryta också sätten vi berättar på, experimentera, undersöka!

Sett ur detta perspektiv blir kulturarven en del av en samhällsprocess och ett instrument för att låta tradition nyttjas för novation. Kulturarv blir i mindre grad då en belastning än en tillgång. Då bygger det mer på ansvar och delaktighet än förordningar, regler och pekpinnar.

Man skulle kunna säga att kulturarvsområdet brottas med tre stora problem. Det är förstås dels ett innehållsligt problem men i ännu högre grad problem som har att göra med tillgänglighet och delaktighet. Och här har de traditionella institutionerna ett stort ansvar att bryta med reviruppfattningar och cementerade arbetssätt.

ISKA's resultat är imponerande. Sett i ljuset av alla de svåra utmaningar och frågor som jag ovan bara antytt, ter sig allt ert arbete som ett ovedersägligt bevis på att det går att åstadkomma en annan sorts kulturarvsverksamhet. Genom att ISKA bygger på engagemang och mångfald, respekt för erfarenheter och samtidigt bjuder in till andra än de givna förmedlarna, har ni skapat en förebild för hur kulturarvspolitiken skulle kunna se ut.

Min förhoppning var att arbetet med industrisamhällets kulturarv skulle ge exempel som är generaliserbara för allt arbete med kulturarv. Åtminstone i så motto att frågor om innehåll, representativitet och organisationsstruktur kunde användas också för att fundera över hur framtidens historiebruk kan se ut. Ni inom ISKA har förstås inte löst alla kulturarvsområdets problem – det var ju inte heller ert syfte. Men ni har givit oss rejält mycket av positiva förebilder att använda oss av. Jag hoppas era resultat kommer att användas också så.

Industrisamhällets kulturarv kan alltså, det har ni verkligen visat, rymma en kraft att förändra. De kan användas för att förstå vår egen tid och vart vi är på väg. De kan användas för att vi skall kunna ställa grundläggande existentiella frågor till oss själva – frågor och antydningar till svar om vilka vi är som människor. Historiemedvetenhet, vår förmåga att förstå sammanhangen mellan det förflutna, vår tid och vilka valmöjligheter vi har inför framtiden, är en individuell och samhällelig tillgång. Jag hoppas ni kan fortsätta ert arbete med att berika den tillgången. Mer spännande – och viktigare - än så kan det nog knappast bli.